

Jak si přáli bydlet naši pracující?

**Sociologická expertiza
a bytová výstavba
1945–1989**

Využití sociologických poznatků při plánování bytové výstavby v poválečné Evropě bývá čím dál častěji vnímáno jako specifický projev expertokracie či sociálního inženýrství. Historikové, sociologové a historikové architektury formulovali v této souvislosti řadu výzkumných podtémat. Mapovali mezinárodní přenos sociologicko-architektonického diskurzu. Ptali se po dopadech sociologické expertizy na praxi bytových politik v *welfare states* či – použijeme-li obrat od Jánose Kornai – ve východoevropských *premature welfare states*.¹ Rozebírali, nakolik nové podoby mezioborové spolupráce podněcovaly procesy architektonické participace a jak přispívaly k redefinování samotné profese architekta. Fundamentální politicko-ideologické rozdíly mezi lidovými a západními demokraciemi, a také odlišné trajektorie vytváření „společnosti vědění“ na obou stranách železné opony, se zdá ustupují v těchto pohledech do pozadí. Přesto stranou badatelského zájmu nezůstaly ani otázky (ne)existence veřejného mínění v zemích státního socialismu a potažmo relevance státem podporované sociologicko-architektonické expertizy.

Jak se v počátcích 20. století instrumentarium oboru obohatilo o poznatky převzaté z demografie a hygieny, začal architekt-tvůrce postupně nahrazovat architekt-expert. Po roce 1945 pozorujeme nástup sociologicko-architektonických týmů, které si předsevzaly, že vypracují empiricky podložená kritéria bytové výstavby lidského měřítko. Tyto týmy vycházely hlavně ze statisticky zjištěných antropologických konstant a za cíl si vytkly vznik prosperujících sousedských či městských komunit. Jejich expertiza nezdědala poskytovala legitimitu rozhodnutím politické moci a přinášela příslib výkonnosti bytové

politiky a systému obytné výstavby. Založení architektonického navrhování na znalostech sociálních věd zůstávalo nicméně často jen mocenskou strategií, a zejména ve východní Evropě se jen příležitostně otisklo do podoby postaveného prostředí.

I v Československu se po roce 1945 sociologickým výzkumům bydlení a architektury věnovala pozornost. Názory a přání uživatelů budov zjišťovaly mj. sociologická oddělení velkých průmyslových podniků, Ústav bytové a oděvní kultury, Výzkumný ústav obchodu, útvary hlavního architekta jednotlivých měst a především interdisciplinární tým Výzkumného ústavu výstavby a architektury. Právě z publikace *Jak si přejí bydlet naši pracující*, vydané poslední zmíněnou institucí v roce 1954,² jsme odvodili název dnešní konference.

Hubert Guzik

¹ János Kornai, Editorial: Reforming the welfare state in postsocialist societies, *World Development* XXV, 1997, s. 1183–1186.

² Karel Kopp (ed.), *Jak si přejí bydlet naši pracující: výsledky a rozbor dotazníkové ankety*, Praha 1954.

The application of sociological knowledge to the planning of housing construction in post-war Europe is being viewed more and more as a specific manifestation of expertocracy or social engineering. In this respect, historians, sociologists and historians of architecture have formulated a number of research subtopics. They have described the international transfer of sociological-architectural discourse. They have enquired about the impact of sociological expertise on the practice of housing policies in the *welfare states* or – if we use János Kornai's term – in East European *premature welfare states*.¹ They have analysed to what extent the new forms of interdisciplinary cooperation encouraged processes of architectural participation and how they contributed to the redefinition of the architectural profession itself. Fundamental political-ideological differences between popular and western democracies, as well as different trajectories of creating a “society of knowledge” on both sides of the Iron Curtain, seem to have receded into the background in these views. Nevertheless, the issue of the (non) existence of public opinion in state-socialist countries, and consequently the relevance of state-supported sociological-architectural expertise, have not been overlooked by researchers.

In the early 20th century, as the instrumentarium of the field became enriched with the knowledge adopted from the areas of demography and hygiene, the architect-creator was gradually replaced by the architect-expert. After 1945, we may observe the advent of sociological-architectural teams which resolved to define empirically based criteria for the construction of housing on a human scale. Drawing mainly on statistically determined

anthropological constants, these teams set out to establish prosperous neighbourhood or town communities. Their expertise often provided legitimacy to the decisions adopted by the political powers and held the promise of an efficient housing policy and housing construction system. However, basing architectural design on a knowledge of social sciences often remained just a power strategy and, especially in Eastern Europe, only rarely left an imprint on the shape of the built-up environment.

Sociological surveys of housing and architecture also received attention in the post-war Czechoslovakia. The opinions and wishes of the buildings' users were investigated, among others, by sociological departments of big industrial enterprises, Institute of Housing and Clothing Culture (Ústav bytové a oděvní kultury), Trade Research Institute (Výzkumný ústav obchodu), Chief Architects' Offices in different towns and mainly the interdisciplinary team of the Research Institute of Building and Architecture (Výzkumný ústav výstavby a architektury). It was the publication *Jak si přejí bydlet naši pracující* (What Type of Housing Do our Workers Want to Live In),² published by the latter institution in 1954, that inspired the title of today's conference.

Hubert Guzik

¹ János Kornai, Editorial: Reforming the welfare state in postsocialist societies, *World Development* XXV, 1997, pp. 1183–1186.

² Karel Kopp (ed.), *Jak si přejí bydlet naši pracující: výsledky a rozbor dotazníkové ankety*, Prague 1954.

Program

9.00 Registrace	12.00–12.20 Weronika Parfianowicz <i>Architektky a socioložky k nekonečné bytové otázce</i>
9.30 Úvodní slovo PhDr. Pavel Baran, CSc., místopředseda pro oblast společenských a humanitních věd, Akademie věd ČR, v.v.i. doc. Dr. Ing. Martin Pospíšil, Ph.D., proděkan pro vědu, výzkum a uměleckou činnost, Fakulta architektury ČVUT	12.20–12.40 Diskuse
1 9.40–10.40 <i>Architekti a sociologové jako experti</i> Moderuje Matěj Spurný	12.40–13.30 Přestávka
9.40–10.00 David Kuchenbuch <i>Stvoření „umělého klienta“: potřeby, sociologická expertiza a bydlení v polovině minulého století ve Švédsku a v (západním) Německu</i>	3 13.30–14.50 <i>Média, architektura a lidové mínění</i> Moderuje Martin Franc
10.00–10.20 Kimberly Elman Zarecor <i>Odborné domény architekta-inženýra: vědecký funkcionalismus a socialistická praxe architekta</i>	13.30–13.50 Rostislav Švácha <i>Architektura v zrcadle denního tisku, 1960–1989</i>
10.20–10.40 Diskuse	13.50–14.10 Marek Czapelski <i>Od okouzlení k nezájmu: soutěž „Varšavský hezoun“ o nejlepší obytný dům ve Varšavě v šedesátých letech minulého století</i>
10.40–11.00 Přestávka	14.10–14.30 Karolina Jirkalová <i>Panelák nad vodopádem</i>
2 11.00–12.40 <i>Sociologické výzkumy, architektonická teorie a praxe</i> Moderuje Petr Roubal	14.30–14.50 Diskuse
11.00–11.20 Tomáš Čížek <i>Empirický výzkum bydlení 1945–1989</i>	4 14.50–15.10 Přestávka
11.20–11.40 Martin Strakoš <i>Sociologické průzkumy Ostravy a proměny zdejších sídlišť</i>	15.10–15.50 „Alternativní“ cesty k bydlení v době reálného socialismu Moderuje David Tichý
11.40–12.00 Slavomíra Ferenčuhová <i>Mezioborový a multimetodický přístup: jak sociologové spolupracovali s jinými obory v hodnocení výzkumu poválečných sídlišť v Československu (1976–1980)</i>	15.10–15.30 Csaba Jelínek – Lilla Jani-Dán <i>Myšlenka bytových družstev jako odpověď na krizi</i>
	15.30–15.50 Ivana Balgová – Barbora Vacková – Tomáš Hoření Samec <i>Parcela v kopci: případová studie o státem podporované výstavbě rodinných domů v sedmdesátých a osmdesátých letech na Slovensku</i>
	15.50–16.30 Závěrečná debata Moderuje Adéla Gjuríčová

Programme

9.00 Registration	12.00–12.20 Weronika Parfianowicz <i>Female architects and sociologists on the never-ending housing question</i>
9.30 Conference Opening PhDr. Pavel Baran, CSc., Vice President for the third research area – Humanities and Social Sciences, Czech Academy of Sciences doc. Dr. Ing. Martin Pospíšil, Ph.D., Vice Dean for Science, Research and Art, Faculty of Architecture, Czech Technical University in Prague	12.20–12.40 Discussion
1 9.40–10.40 <i>Architects and sociologists as experts</i> Chair Matěj Spurný	12.40–13.30 Break
9.40–10.00 David Kuchenbuch <i>Creating the ersatz-client: Needs, sociological expertise and housing in mid-twentieth century Sweden and (West) Germany</i>	3 13.30–14.50 <i>Media, architecture and popular opinion</i> Chair Martin Franc
10.00–10.20 Kimberly Elman Zarecor <i>The expert domains of the architect-engineer: Scientific management and the socialist practice of architecture</i>	13.30–13.50 Rostislav Švácha <i>Architecture as reflected in the daily press, 1960–1989</i>
10.20–10.40 Discussion	13.50–14.10 Marek Czapelski <i>From charm to indifference: “Mister of Warsaw” competition for the best residential house in Warsaw in the 1960s</i>
10.40–11.00 Break	14.10–14.30 Karolina Jirkalová <i>Fallingwater Prefab House</i>
2 11.00–12.40 <i>Sociological research, architectural theory and practice</i> Chair Petr Roubal	14.30–14.50 Discussion
11.00–11.20 Tomáš Čížek <i>Empirical research of housing 1945–1989</i>	4 14.50–15.10 Break
11.20–11.40 Martin Strakoš <i>Sociological surveys of Ostrava and transformation of the local housing estates</i>	15.10–15.50 “Alternative” paths to housing in the period of real socialism Chair David Tichý
11.40–12.00 Slavomíra Ferenčuhová <i>Interdisciplinarity and a multi-method approach: How sociologists worked with other disciplines in the evaluative research of Czechoslovak post-war housing estates (1976–1980)</i>	15.10–15.30 Csaba Jelínek – Lilla Jani-Dán <i>The idea of housing cooperatives as a response to crisis</i>
	15.30–15.50 Ivana Balgová – Barbora Vacková – Tomáš Hoření Samec <i>Plot on a hill: Case study of a state-sponsored construction of family houses in Slovakia in the 1970s and 1980s</i>
	15.50–16.30 Final debate Chair Adéla Gjuríčová